

Інформаційний обсяг дисципліни "Заповідна справа" для самостійної роботи студентів

Тема 1. Наукові об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, які занесені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання

Студент повинен знати перелік наукових об'єктів ПЗФ занесених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Знати назви установ яким підпорядковані дані об'єкти, місця їхнього розташування та роки віднесення до реєстру.

Тема 2. Мережа транскордонних Природно-заповідних територій України і їхня характеристика

Студент розкриває суть історії формування мережі транскордонних Природно-заповідних територій в Україні; ознайомлюється з найважливішими функціями системи транскордонних Природно-заповідних територій; дає коротку характеристику біосферних резерватів: «Східні Карпати», «Дельта Дунаю», «Західне Полісся».

Тема 3. Характеристика і оцінка мережі природно-заповідного фонду території (району місця проживання студента)

Для характеристики і оцінки мережі природно-заповідного фонду певної території студент аналізує розміщення існуючих природно-заповідних об'єктів певної території у системі адміністративного та природного районування, на основі якого робляться висновки щодо повноти ступеня їхньої представленості.

Мережа природно-заповідного фонду України у багатьох випадках формувалася без огляду на її репрезентативність у структурі природного районування окремих регіонів. Існуючі природно-заповідні об'єкти часто невеликі за площею, ізольовані від інших природно-заповідних об'єктів через розірваність традиційних міграційних шляхів. Тому важливим етапом є оцінка мережі природно-заповідного фонду за

такими показниками:

1. Загальна кількість природно-заповідних територій та об'єктів певної території ($N_{\text{заг}}$).

2. Загальна площа природно-заповідного фонду певної території ($S_{\text{п.з.ф.}}$), га або км².

3. Загальна кількість адміністративних, фізико-географічних, геоботанічних областей, районів та інших одиниць адміністративного та природного районування.

4. Відсоток заповідності території. Це відношення площі природно-заповідного фонду певної території ($S_{\text{п.з.ф.}}$) до її загальної площі ($S_{\text{заг.}}$):

$$S_{\text{п.з.ф.}} : S_{\text{заг.}} = S_{\text{п.з.ф.}} \cdot 100 / S_{\text{заг.}}$$

5. Відсоток суворості заповідності ($S_{\text{с.з.}}$). Це відношення площі природно-заповідного фонду певної території з суворим режимом збереження першої категорії Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП) (S_1) до загальної площі регіону ($S_{\text{заг.}}$) та площі природно-заповідних територій регіону ($S_{\text{п.з.ф.}}$):

$$S_{\text{с.з.}} = S_1 \cdot 100 / S_{\text{заг.}}$$

$$S_{\text{с.з.}} = S_1 \cdot 100 / S_{\text{п.з.ф.}}$$

За класифікацією природоохоронних територій Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП) (1994 рік), до першої категорії з суворим режимом збереження належать:

Ia - суворий природний резерват (Strict Nature Reserve). У класифікації природно-заповідного фонду України, цій категорії відповідає – природний заповідник.

Ib - територія дикої природи (Wilderness Area). У класифікації природно-заповідного фонду України, цій категорії відповідає – заповідне урочище.

Крім названих категорій, до класифікації природоохоронних територій Міжнародних організацій належать: національний парк, пам'ятка природи, резерват охорони природи, наземний або водний охоронний ландшафт, територія управління природними ресурсами, антропологічний резерват, територія багатопільового використання, біосферний резерват, об'єкт Світової природної спадщини.

6. Ступінь розчленованості (інсуляризованості – I) природно-заповідних територій.

Для визначення ступеня розчленованості ПЗТ використовують два компоненти (I_T ,

I_N). I_T – лежить у межах від 0 до 1, визначається як відношення *площі* відносно нестійких природно-заповідних територій (S_H) (площа кожного з них менше 50 га) до загальної площі природно-заповідного фонду певної території ($S_{п.з.ф.}$):

$$I_T = S_H / S_{п.з.ф.}$$

Компонент I_N – визначається як відношення *кількості* нестійких природно-заповідних територій (N_H) (площа кожного з них менше 50 га) до загальної кількості природно-заповідних об'єктів у даному регіоні (N):

$$I_N = N_H / N$$

Загалом індекс інсуляризованості території буде дорівнювати:

$$I = (S_H / S + N_H / N) / 2$$

На думку Ю. А. Злобіна та його співавторів гранична площа природно-заповідних об'єктів, яку можна вважати екологічно стабільною складає 50 га. Значення (I) лежать у межах від 0 (інсуляризованість повністю відсутня) до 1 (інсуляризованість максимальна, всі природно-заповідні об'єкти нестійкі, мають площу менше 50 га). Чим вище значення I , тим значнішу роль у загальній території, що охороняється, відіграють дрібні ділянки, які не мають екологічної стабільності, їхня роль у збереженні генофонду незначна.

7. Рівномірність розподілу природно-заповідного фонду по певній території. Оцінюється за бальною шкалою (Андрієнко і ін., 1998):

- 1 бал – нерівномірний розподіл;
- 2 бали – відносно рівномірний розподіл;
- 3 бали – рівномірний розподіл.

8. Ландшафтна репрезентативність. Це представленість у мережі природно-заповідних територій основних елементів ландшафту певної території. Оцінюється за п'ятибальною шкалою (Андрієнко та ін, 1998):

- 1 бал – низька;
- 2 бали – задовільна;
- 3 бали – достатня;
- 4 бали – висока;
- 5 балів – дуже висока.

9. Характеристика якісного складу природно-заповідного фонду певної території. Оцінка проводиться за кількістю і загальною площею природно-заповідних об'єктів по кожній із категорій.

10. Перелік видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

На основі даних таблиці зробити висновки щодо сучасного стану природно-заповідної мережі адміністративної області.

Оцінка природно-заповідного фонду за загальними показниками

Оцінка		Коефіцієнт заповідності	Коефіцієнт інсуляризованості	Якісний склад (кількість категорій ПЗФ)
у балах	описово			
1	низька	0 – 2	0 – 0,2	1 – 2
2	задовільна	2,01 – 4,0	0,2 – 0,4	3 – 4
3	достатня	4,01 – 6,0	0,4 – 0,6	5 – 7
4	висока	6,01 – 8,0	0,6 – 0,8	8 – 9
5	дуже висока	більше 8,1	0,8 – 1	10 – 11

Тема 4. Рекреаційна сфера на територіях і об'єктах Природно-заповідного фонду

Студент повинен ознайомитися з правовим полем розвитку рекреаційної діяльності на територіях і об'єктах Природно-заповідного фонду. Знати основні різновиди рекреації, напрямки створення і призначення рекреації.

Тема 5. Характеристика правопорушень у галузі збереження Природно-заповідного фонду

Студент повинен знати основні види правопорушень за які настає юридична відповідальність у галузі заповідання. Знати види відповідальності за порушення законодавства про Природно-заповідний фонд. Розуміти суть адміністративної відповідальності, цивільної відповідальності, кримінальної відповідальності.

Рекомендована література:

1. Андрієнко Т. Міждержавні природно-заповідні території. – Київ, 1998.
2. Андрієнко Т. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона. – Київ, 2006.
3. Гродзинський М. Пізнання ландшафту : місце та простір: Монографія. У 2-х т. / – Київ, 2005. – Т. 2.
4. Грищенко Ю. Основи заповідної справи: Навчальний посібник. – Рівне, 2000.
5. Попович С. Природно-заповідна справа: Навчальний посібник. – Київ, 2007.
6. Товажнянський О. Управління природоохоронною діяльністю / О. Товажнянський, Ю. Масікевич, В. Солодкий. – Харків, 2002.
7. Фурдичко О. Заповідна справа в Україні: Підручник / О. Фурдичко, В. Сівак, В. Солодкий. – Чернівці, 2005.
8. <http://redbook-ua.org/> – Червона книга України (2009).